

Taneli Hiltunen

SELMA:n päiväkirjasymposiumin raportti

Torstaina 18.5.2017 pidettiin Turun yliopiston SELMA-tutkimuskeskuksen ja kulttuurihistorian oppiaineen järjestämä päiväkirjasymposium (”Autenttisuuden jäljillä(kö?): Päiväkirja, minuus ja historia”) Minervassa taidehistorian seminaarisalissa. Ohjelmaa riitti koko päiväksi, sillä tilaisuus alkoi klo 9.30 ja päättyi loppukeskustelun myötä klo 18. Varsinaisen ohjelman jälkeen oli vielä mahdollista osallistua vapaamuotoisempaan, kokeelliseen päiväkirjatekstien hyödyntämiseen ja illanviettoon.

Esitelmiä oli pitämässä laaja joukko päiväkirjatutkimuksen kanssa tavalla tai toisella tekemisissä olevia tutkijoita professori Kirsi Vainio-Korhosesta Turun yliopiston eri historia-aineiden tohtorikoulutettaviin. Aihekirjokin oli äärimmäisen stimuloiva, sillä päivän aikana liikuttiin esimerkiksi amiraali Carl Tersmedenin henkilö- ja ajankohtatiedoiltaan suorastaan hupaisassa määrin epätarkan ”Lefnadsjournalin”, erilaisten matkakuvausten ja mielisairaalapäiväkirjojen välillä.

Maarit Leskelä-Kärjen avaussanojen jälkeen, joissa hän kertoi SELMA:n toiminnasta, varsinaisen ohjelman aloitti Suomen historian professori Kirsi Vainio-Korhonen (TY), joka tunnetaan varsinkin suomalaista aateliishistoriaa käsittelevistä teoksistaan *Sophie Creutzin aika* ja *Sofie Munsterhjelmin aika*. Hänen näkökulmansa päiväkirja-aiheeseen kattoi noin vuodet 1750–1850 sekä naisten että miesten kannalta. Tuolloin säätyläisperheiden lapsilla oli tapana kirjoittaa niitä osana kasvatusta ja opetusta, joten Vainio-Korhonen korosti, että täysin salainen päiväkirja olisi poikkeuksellinen. Päiväkirjat eivät olleet intiimejä, vaan kasvattajat saattoivat lukea niitä seuratakseen lasten kehittymistä. Päiväkirjoista pystyy tutkimaan tarkalla lähiluvulla (kirjoitustavat, -tyylit, kirjoitustaito laajassa kontekstissa), mutta myös materiaalisilla näkökulmilla on suuri merkitys: millaista paperia, kyniä, musteita ja käsialoja käytettiin.. 1800-luvun loppuun mennessä materiaalit olivat halventuneet ja kehittyneet, ja kirjoitustaito oli yleistynyt, mutta vielä Vainio-Korhosen käsittelemänä ajanjaksona naisten kirjoitustaito oli miehiin verrattuna puutteellisempaa. Silti 14-

vuotiaan Jacobina Munsterhjelmien kaltaiset nuoret naiset saattoivat silti ahkerasti kirjoittaa ympäristöstään ja aatelistyön arjestaan rikkaan yksityiskohtaisesti, vaikka käsiala olisikin ollut harjaantumaton ja oikeinkirjoitus horjuvaa. Toinen esitelmän nuorista naisista oli Sofie Munsterhjelm, jonka Hämeenlinnassa sisäoppilaitoksessa ranskaksi kirjoittama journal vuodelta 1814 kertoo sekin opetuksellisesta funktiosta opettajattaren tekemine korjausmerkintöineen. Esitelmän humoristiseksi kohokokhdaksi muodostui erään 15-vuotiaan lohtajalaisen papinpojan almanakkamaisen päiväkirjan kohta, jossa hän sadattelee karille menneen suhteen päättäneelle pappilanneidille salakirjoituksella.

Seuraavaksi ääneen pääsi dosentti Anna Kuismin (HY), jonka käsittelemien päiväkirjojen kirjoittajat olivat yhteiskuntahierakian toisesta päästä, tavallista kansaa. Tällaiset päiväkirjat eivät Kuisminin mukaan oikeastaan vastaa kysymyksiin minuudesta, ja kirjoittajilla oli vähän kirjallisia malleja, koska kirjallisuutta oli vähän saatavilla. Koulutuksen puute ei kuitenkaan estänyt heitä kirjoittamasta almanakkojen tyhjille lehdille takautuvasti kuinkin kuukauden tapahtumia. Mikko Mikonpoika Seppälän talosta Vähästäkyröstä merkitsi säätietoja, vuodenaikojen vaihtumista sekä ”merkillisimmät” eli merkittävimmät asiat/tapahtumat, jotka haluttiin muistaa. Kylänräätäli Efraim Lindgren puolestaan kopioi tekstejä, kuten saarnoja, nahkurinohjeita ja virsikirjan ajantietoa Rooman palosta alkaen, ja toisaalta kirjoitti omalta ajaltaan Laitilan historiaan, väestöön, onnettomuuksiin, kirkkoherroihin ja omaan sukuhistoriaan liittyviä tietoja – sekä myös takautuvia päiväkirjamerkintöjä, joiden aiheena saattoi olla vaikkapa kuusensiementen istuttaminen oman puutarhan ympärille. Näitä kirjoituksia ei kuitenkaan nimitetty suomeksi ”päiväkirjoiksi” kuin vasta 1800-luvun lopulla – tuota ennen ne tunnettiin esimerkiksi ”aikakirjoina” ja ”muistokirjoina”. Ompelijatar, sahan kirjurin tytär Ida Digertin päiväkirja 1890-luvulta puolestaan kertoo Kuisminin mukaan, miten suullinen perinne vaikuttaa sen taustalla. Alussa on muun muassa huolilauluja ja muistiinpanoja, mutta varsinaisen päiväkirjan avaa annalistinen biografia, jonka vuodet ennen kirjoittamisen aloittamista (1894) Digert on jättänyt tyhjiksi – ja astuu huolilaulujen maailmasta kirjoittamisen maailmaan, kuten Kuismin asian ilmaisi. Raittiusseuran kokouksesta kertovasta ensimmäisestä merkinnästä lähtien tyyli on lakonista, tunteet jätetty rivien väleihin ja siinä kuvataan yhteisön elämää. Merkittävänä seikkana Kuismin pitää sitä, miten yhteiskuntaluokka vaikuttaa päiväkirjan kirjoittamiseen.

Tämän jälkeen päästiin tutustumaan FT Juha-Matti Granqvistin ja FT Sofia Gustafssonin (HY) salapoliisityön tuloksena erittäin eriskummalliseen mutta heidän mukaansa samalla yhteen mielenkiintoisimmista ruotsalaisista päiväkirjateoksista. Ruukinpatruunan pojan, vara-amiraaliksi ylenneen Carl Tersmedenin (1715–1797) ”Lefnadsjournal” on ainutlaatuinen kulttuurihistoriallinen lähde, sillä se on tiettävästi ainoa epävireellinen tekstikokonaisuus, jonka kirjoittaja oli Viaporissa linnoituksen rakentamisen aikaan. Granqvist ja Gustafsson avasivat kyseisen päiväkirjan vasta 1790-luvulla Tersmedenin veljenpojan puhtaaksikirjoittaman version suuria ongelmia niin sisäisen kuin ulkoisenkin lähdekritiikin kannalta. Esitelmää kuunnellessa ei voinut kuin vakuuttua siitä, että päivämäärät, tapahtumavuodet ja niihin liittyvät erisnimet ovat lähes systemaattisesti virheellisiä tai vääriä, mistä on nähtävästi kiittäminen yhtä lailla originaalimerkinnyt väärin järjestänyttä veljenpoikaa kuin ehkä muistinsa sopukoita vanhoilla päivillään täydennysmielessä kaivellutta Tersmedeniä. Tämä ei kuitenkaan poista sitä, että itse tapahtumat – siltä osin kuin ne on mahdollista muiden lähteiden avulla verifioida – vaikuttavat Granqvistin ja Gustafssonin mukaan paikkansapitäviltä. Jos päiväkirjatutkimuksessa törmää usein eettisiin ongelmiin, tässä tapauksessa ne vuorostaan tuntuivat olevan samanaikaisesti tuskastuttavan ja suurta hilpeyttä aiheuttavan teknisiä. Kuten jo esitelmän otsikossa todettiin, Tersmedeniä lähteenä käyttävä joutuu käymään jatkuvaa pohdintaa faktan ja fiktion rajoilla. Silti tulee ottaa huomioon yleisökommentti, jossa peräänkuulutettiin tällaisen lähteen takastelemista suurena kirjallisena tekona.

Kuva: Vara-amiraali Carl Tersmedenin muotokuva. Kuva: [Fredrik Tersmeden](#). Kuvan käyttö [Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported](#) -lisenssillä.

Korkea-arvoisesta upseerista siirryttiin merkittävään siviilivirkamieheen, kun FM Topi Artukka (TY) valotti turkulaisen hovioikeudenneuvoksen Johan Petter Winterin (1788–1872) päiväkirjan tyyliä, sisältöä ja sen merkitystä historian tutkimuksen lähteenä. Tässä tapauksessa kyseessä on etenkin 1810- ja 1820-luvulla säännönmukaisesti ylläpidetty, kronologinen kokonaisuus, joka sisältää Artukan mukaan arvokasta tietoa Turun paloa edeltäneeltä ajalta. Tästä päiväkirjasta tekee fyysisinä esineinä – kirjojen muotoon sidottuina paperikokoelmina – erityislaatuisen se, että papereita löytyy kansien välistä välillä kaikenkokoisina, mikä kertoo ehkäpä erilaisista tilanteista, joissa Winter päiväkirjaansa kirjoitti. Artukka toi myös esille, mihin Winter keskittyi ja mitä puolestaan jätti teksteistään pois (esimerkiksi tunteet ja liian arkisina pitämänsä asiat). Artukan tutkimuskohde on myös sikäli hedelmällinen, että kuten hän itsekin totesi, 1700-luvun ja 1800-

luvun alkupuolen päiväkirjat ovat viime aikoina jokseenkin jääneet 1800-luvun lopun 1900-luvun vastaavien varjoon. Esitelmässä hahmoteltiin myös sitä, mitä yhden henkilön päiväkirja pystyy kertomaan laajemmasta elämämpiiristä ja sosiaalisesta kulttuurista. Winterin päiväkirjat on siis Artukalle sekä tutkimuksen lähde että kohde.

Kuva: Kansien väliin sidotut Winterin päiväkirjat koostuvat kaikenkokoisista papereista.
Kuva: Topi Artukka

Tämän jälkeen siirryttiin 1700-luvun lopulle, kun FM Heli Rantala (TY) yhdisti kokeellisesti samaan esitelmään matkapäiväkirjan (Frans Mikael Franzén) ja samassa paikassa pysyneen opiskelijan (Anders Johan Sjögren) päiväkirjan. Rantalaa kiinnostaa tilan ja ruumiillisen kokemuksen näkökulma; mitä jälkiä erilaiset tilat jättävät ja mitä niistä voi saada selville päiväkirjamateriaalin avulla. Sekä Oulusta kotoisin ollut, Turusta matkaan lähtenyt Franzén että kansanrunouden tuntijana lopulta uraa Pietarin tiedeakatemiassa tehnyt Sjögren olivat lahjakkaita kirjoittajia, ja Franzén kuvasi elävästi muun muassa sitä, miten hän yöaikaan Hampurista postivaunuilla matkustaessaan ei kyennyt hahmottamaan ympäristöään eikä kuullut muista matkustajista kuin näiden hengityksen. Franzén kiinnitti Ruotsin, Tanskan saksalaisten alueiden ja Ranskan (Pariisin) kautta Lontooseen kulkeneen reittinsä varrella huomiota nähtävyyksiin, luonnonpaikkoihin ja, kuten postivaunuesimerkki osoittaa, matkustamiseen fyysisenä kokemuksena. Päivittäin rutiininomaisesti kirjoittaneella Sjögren puolestaan korostuvat kirjat, joita hän luki tai halusi lukea, mutta oma roolinsa oli myös hänen syömisillään, juomisillaan ja ruumiintoiminnoillaan. Yleisökommenteissa tuli jälleen esille, että miesten päiväkirjateksteistä tarvitaan nykyistä enemmän tutkimusta.

FM Minna-Liisa Salonsaari (TY) oli päivän esitelmänpitäjistä ensimmäinen, jolla on sukulaisuussuhde käsittelemänsä päiväkirjan kirjoittajaan, sillä Euran kunnassa sijaitsevassa Panelian kylässä elänyt itsellinen torpparinpoika Juho Kustaa Ilola (1859–1919) oli hänen isoisoisänsä. Salonsaari pitää kyseistä päiväkirjaa esimerkkinä kansan kirjallistumisesta noihin aikoihin, ja sen pohjalta saa käsityksen elämänvaiheiden ohella myös esimerkiksi paikkakunnalla kulloinkin vallinneista sääoloista. Oma mielenkiintonsa on myös siihen kopioiduilla arkkiveisuilla, ja päiväkirjan ensimmäinen, murteellinen lause vuodelta 1882 jää varmuudella soimaan päähän:

”Otan kynän käteni, ja aion kirjoittaa. Tiedoksi Suomen nuorisolle näitä ilmoitta.” Winterin tapaan myös Juho Kustaan vihoksi sitoma päiväkirja koostuu erikokoisista papereista, joista osa oli nähtävästi pakkauspaperia Esitelmän lopulla ja yleisökysymysten kautta nousi esille eettinen kysymys siitä, mitä tutkija voi sukulaisena paljastaa vai onko tästä tosiasiallista ongelmaa.

Allekirjoittanut puolestaan käsitteli mahdistisodan brittisotilaiden päiväkirjoja viiden kirjoitustyyliältään paljonkin vaihtelevan esimerkkisotilaan kautta – kenraali Garnet Joseph Wolseleystä aina sotamies Robert Teighiin. Vaikka fokusoin väitöstutkimustani taistelukupvauksiin, otin esitelmääni mukaan materiaalia myös sotaretkiarjelta marsseineen, yöpartioineen, pitkästyisineen ja selkäreputa pudonneine kelloineen. Aloitin Nile/Gordon Relief Expeditioniksi (1884–85) kutsutusta sotilasretkikunnasta, jota kenraali Wolseley johti, mutta päädyin nopeassa tahdissa Sudanin takaisinvaltauksen ratkaiseviin vaiheisiin vuonna 1898. Olin pyrkinyt valitsemaan mukaan sitaatteja myös vähemmän ”ilmeisistä” tilanteista, vaikka toki joukossa oli useampikin aikakauden siirtomaasotien eetosta vahvasti henkivä taistelukuvaus – järkyttäviäkään yksityiskohtia unohtamatta. Eniten keskustelua esitelmän jälkeen herättivät brittisotilaiden todennäköiset motiivit päiväkirjojen kirjoittamiseen, joista yksi oli varmasti, kuten missä tahansa muussakin sodassa, tylsistymisen torjuminen ja ehkä omien kokemusten käsittely sanallisessa muodossa. Ja miksei, kun useissa tapauksissa sotilaat hyödynsivät armeijan heille jakamia muistivihon kaltaisia päiväkirjoja. Huima parannus vielä 1870-luvun lopun tilanteeseen verrattuna, jolloin zulusodassa palvelut britti saattoi hyvinkin valitella, ettei mistään tahtonut saada paperia ja kirjekuoria...

Kuva: Hellekypäriin ja kiltteihin sonnustautuneita The Queen's Own Cameron Highlanders -rykmentin sotilaita Darmalista Atbaraan suoritetulla marssilla huhtikuussa 1898. 140 mailin marssi suoritettiin kuudessa päivässä erittäin vaativissa olosuhteissa. Valokuvan ottanut mahdollisesti valokuvaaja ja sotakirjeenvaihtaja(?) Gregson Francis. Lähde: Imperial War Museum, kataloginnumero HU 93850. This item is available to be shared and re-used under the terms of the [IWM Non Commercial Licence](#).

Lounaan jälkeen oli vuorossa dosentti Päivi Kososen luento päiväkirjakirjoittamisesta itsestä ja maailmasta huolehtimisen välineenä. Lähtökohtana toimivat Kososen ammatilliset roolit kirjallisuudentutkijana, kirjoittajaohjaajana ja kirjallisuusterapeuttina. Hänen tutkimuksellinen aikajänteensä on ulottunut antiikista aina myöhäismoderniin aikaan, joten ei ole yllättävää, että luennon kuluessa esimerkiksi keisari Marcus Aureliuksen sotatantereilla muistitauluihin kirjoittamat stoalaiset mietteet ja tätä päivää edustavat oppimispäiväkirjat löysivät saumattomasti toisensa osana samaa perinnettä. Michel Foucault’lta Kosonen on lainannut ”itsestä huolehtimisen” käsitteen, joka puolestaan on syntynyt myöhäisantiikin tekstien innoittamana. Leskelä-Kärki kannattaa hypoteesia siitä, että päiväkirjan kirjoittaminen liittyy usein kriisiaikoihin ja että omaelämäkerrallinen kirjoittaminen voidaan tässä katsannossa nähdä ”kriisikulttuurin” tuotteena – onhan kriisejä aina pyritty selvittämään kirjoittamalla. Päiväkirjaterapiassa tämä etenee ajatusryöpsähdyksestä paperille oman ilmaisevan tekstin lukemisen kautta sen emotionaaliseen vastaanottamiseen. Kaiken kaikkiaan Kosonen toi vakuuttavasti ilmi sen, että päiväkirjoihin on sitoutuneena valtavasti tietoa, joka on saatettu jo julkaistujenkin kohdalla unohtaa. Hän jätti luentonsa viimeiseksi pohdinnaksi sen, että on olemassa itse kirjoittamisprosessiin liittyvää ymmärrystä – eri tekstilajeihin kiinnittyvää ja ne ylittävää – joka ei vielä ole tullut esiin kulttuurihistoriallisessa ja kulttuuritutkimuksessa. Ei siis ihme, että varsinkin Kososen työ kirjallisuusterapeuttina herätti paljon kiinnostusta yleisössä.

FM Karoliina Sjön (TY) tutkimusaiheen teki erityislaatuiseksi jo se, että sen kohdehenkilö, Kirsti Teräsvuori (1899–1988) on Sjön mukaan ollut lähes vaiettu sukua käsitelleissä teoksissa ja tutkimuksissa. Hän olikin melankolinen, vääryyttä ja ulkopuolisuuden tunnetta kokenut yksilö mutta samalla myös ilmeisen lahjakas kirjoittaja, jonka kynästä syntyi kymmeniä tuhansia sivuja päiväkirjatekstiä pakonomaisenkin kirjoittamisen tuloksena. Teräsvuori piti sitä työnä ja velvollisuutena, joka piti suorittaa päivittäin, mutta toisaalta juuri kirjoittaminen oli se asia, joka Sjön mukaan usein kiinnitti hänet elämään. Teräsvuori aloitti päiväkirjan pitämisen syksyllä 1916 ollessaan 17-vuotias ja sairastuttuaan niin fyysisesti kuin henkisesti. Tämän jälkeen hän ei palannut kouluun eikä tietävästi käynyt ansiotyössä, ja myöhemmin hän joutui mielisairaalaan vastoin tahtoaan. Päiväkirja oli hänelle tapa työstää tunteitaan ja mahdollisuus toteuttaa itseään vailla muiden kritiikkiä. Eri aikatasoillakin liikkuvaa kertomusta ohjasivat ihmissuhteet, ympäristö ja oma sairastuminen, ja siinä ovat avainasemassa henkilöhahmojen väliset keskustelut ja päähenkilön sisäiset monologit. Näin päiväkirjagenreen sekoittui piirteitä kaunokirjallisista konventioista ja fiktiosta siinä määrin, että tutkijan tulee Sjön mukaan siihen lopputulokseen, että ”tosielämä” ja fiktio eivät sulje toisiaan pois, ja näin ollen merkitykselliseksi tulee toisiinsa

kietoutuvan elämän ja kertomuksen välinen suhde. Sjö päätti esitelmänsä toteamukseen siitä, että Teräsvuori halusi ehkä tulla nähdyksi eräänlaisena kirjoittajana ja historian tallentajana. Yleisökysymykset liittyivät muun muassa siihen, miksi Teräsvuori siirtyi myöhemmin käyttämään pikakirjoitusta.

Varsinaiseen mielisairaalaympäristöön päästiin dosentti Kirsi Tuohelan (TY) käsittelemän Ebba Olssonin päiväkirjan kautta. Olssonin perhe oli kotoisin Skoonesta mutta muutti puutarhuri-isän työmahdollisuuksien myötä 1880-luvulla Helsinkiin, missä Olsson kävi aikakauteen nähden edistyksellisesti kotitalous- ja puutarhakoulun sekä Handelsinstitutin. Hän kuitenkin joutui Tammisaaren piirimielisairaalaan vuonna 1951, missä myös kuoli 1970. Tuohelan käsittelemät päiväkirjat ovat vuosilta 1952–1957, ja niiden perusteella Olssonin luona mielisairaalassa kävi vieraita, mikä Olssonin mielestä johti päiväkirjan laiminlyöntiin – mitä hän pyyteli tältä anteeksi. Tuohelan mukaan hän luki paljon, oli kiinnostunut kirjailijoiden kuulumisista sekä kirjoitti kuninkaallisiin lämmöllä suhtautuvia runoja. Toisinaan hänet päästettiin Tammisaaren kaupungille nähtävästi ostamaan vihkoja päiväkirjojensa pitämistä varten. Tämä aineisto on myös julkaistu, sillä Birgitte Tingdal, jonka äidinpuoleisen isoisän sisko Olsson oli, otti aineiston tämän kuoltua haltuunsa, puhtaaksikirjoitti ja editoi sen. Näin laajempikin lukijakunta saa huomata, kuinka Olsson osittaisesta syrjäytymisestään huolimatta säilytti sielunsa, jota piti tärkeimpänä.

FT Katja Hyryn (LY) esitelmässään pysyttiin sairauden äärellä, sillä hän on viime vuosina alkanut tutkimaan omaan sukuunsa liittyvää vaietumpaa asiaa. Hyryn isoisoäiti kuoli keuhkotuberkuloosiin 45-vuotiaana, ja vuosituhatien alkuvuosina Hyry löysi sattumalta Oulun maakunta-arkistosta häntä koskevaa aineistoa: 25 kirjettä vuosilta 1926–32, kaksi tutkimusaiheeseen liittymätöntä päiväkirjaa sekä 18 siihen olennaisesti liittyvää valokuvaa, ja näitä hän aikoo käyttää rinnakkain vuosi vuodelta edeten. Niistä tapahtumista mistä päiväkirjoissa vaietaan voi olla viitteitä lyhyissäkin kirjeissä ja valokuvissa, joista välittyy suru mutta Hyryn mukaan myös elämän kulkeminen eteenpäin. Liikuttavimmiksi hän mainitsi äiti-Idan ja Osmo-pojan kirjeet toisilleen, ja vaika oireista kyllä puhutaan, keuhkotauti samana mainitaan vain kerran koko aineistossa. Etenkin viimeiseltä joululta oleva surumielinen perhevalokuva kosketti silmännähdän jokaista yleisössä, joten ehkä täysin ulkopuolinenkin pystyy tavoittamaan tuon kokemuksen edes jossain määrin. Hyryä kiinnostaakin se, miten ja millaisena sairastaminen kerrotaan perhebiografiassa, miten se vaikutti perheeseen ja

miten kirjeiden välityksellä luodaan (kriisiaikoina) suhdetta, kotia ja vahvistetaan omaa identiteettiä suhteessa muihin – liitytään perheeseen, jonka myötä eletään, kuten Hyry totesi.

Siinä missä osassa edeltävistä esitelmistä liikuttiin ihmismielen ajoittaisessa henkisessä pimeydessä, FM Susanna Lahtinen (TY) johdatteli konkreettisen pimeyden äärelle, sillä hänen aiheenaan ovat yöllisen pimeyden kokemukset matkustettaessa ja pimeydelle annetut merkitykset. Oma kysymyksensä on, miten pimeys vaikuttaa liikkeessä tai paikoillaan oltaessa. Huomioon tulee ottaa aikakauden konventiot ja samojen aiheiden toistuminen. Lahtisen tutkimusaineistona toimivat julkaistut matkantekijöiden – niin naisten kuin miestenkin – 1700-luvun lopulta ja 1800-luvun alusta. Hänen analysoimansa kirjoittajat olivat brittejä, jotka tunnettiin matkustusinnokkuudestaan. Merkittävää on, millaiset seikat vaikuttivat kuvatuun hetkeen (esimerkiksi kylmyys, vierustoverin kuorsaus...), ja ylipäätään se, missä määrin kokemus on saattanut muuttua muistiin merkitsemiseen mennessä. Koska julkaistuista matkapäiväkirjoista saatettiin ottaa uusia painoksia, näissä jotkin asiat saatettiin kuvata eri sanoin. Lahtisen analysoimat britit hakeutuivat muun muassa Italiaan, Portugaliin, Espanjaan, Ranskaan ja Skandinaviaan, ja hänen mukaansa ulkomailla aistiärsykkeet saattoivat olla voimakkaampia, mihin osaltaan vaikutti vieraus vieraassa paikassa. Saatettiin kirjoittaa vaikkapa sammakoiden kurnutuksesta, joen liplatuksesta, muulinkellojen häiritsevistä kilkatuksesta, hajuista (jotka nekin kukin matkailija koki subjektiivisesti) tai tähtien loisteesta. Esimerkiksi Robert Southie kuvasi liikkumista pilkkopimeässä Lissabonissa lamppu valonlähteenään, Jane Waldie puolestaan moskiittojen ärsyttävää ininää. Kaunis kuutamoinen antoi monissa päiväkirjoissa lisätunnelmaa nähtävyyksien ja luonnonmuodostelmien ihailulle, ja onkin erittäin mielenkiintoista, että Lahtinen pyrkii löytämään käyttämästään aineistosta mainintoja aisteista. Eräässä yleisökommentissa tosin pohdittiin, että kyse ei välttämättä ole niinkään aistikokemuksesta vaan kirjallisesta troopista, joka on ominaista kyseiselle aikakaudelle.

Kuva: Englantilaisen Abraham Petherin öljymaalaukset ”Evening scene with full moon and persons” vuodelta 1801. Lähde: Wikimedia Commons

Seuraavaksi matkattiin vielä kauempana, kun FM Ritva Larva-Salonen (TY) nosti esiin Martta Keravuoren (1888–1976) ja hänen vaikutuksensa suomalais-japanilaisiin suhteisiin 1940- ja 1950-

luvulla. Keravuori oli itseoppinut japanologi, joka ymmärsi ja kirjoitti kieltä mutta jonka puhuminen oli kankeaa. Merkittävää on, että kielen opiskelun hän aloitti 52-vuotiaana! Japaniin hän lähti japanilaisten ystäviensä kustantamana syyskuussa 1953 mukanaan pieni vihreä vihko, johon hän teki pikkutarkkoja muistiinpanoja ja kirjoitti matkakokemuksensa puhtaaksi Suomeen palattuaan. Matkapäiväkirja kertoo hyvin kristillisen Keravuoren suhteesta japanilaisuuteen ja miten hän kokee itsensä japanilaisessa ympäristössä. Esimerkiksi japanilainen ruoka saattoi välillä maistua epämieluisalta, ja silloinkin kun se maistui, Keravuori kaipasi perunaa. Eräs hänen kirjeenvaihtoystävistään alkoi käyttää hänestä nimitystä ”pikku äiti”, johon Keravuori itsekin tykästyi, ja esimerkiksi tämä kertoo, että hänestä pidettiin paljon. Hän ei Larva-Salosen mukaan kirjoita koti-ikävästä, vaan kuvailee 1950-luvun alun Tokiota, ”maailman meluisinta kaupunkia”, jossa oli vähän länsimaisia kylttejä ja amerikkalaismiehityksen jälkimainingeissa länsimaisiin vieraisiin saatettiin suhtautua niin positiivisesti kuin negatiivisestikin. Keravuoren suhteen Larva-Salonen tulkitsi, että jonkinlainen myötätunto toisen maailmansodassa hävinneen valtion kansalaista kohtaan saattoi tulla kysymykseen, ja muutenkin nuorison piirissä esiintyi länsimaiden ihailua. Omakohtaisuutta esitelmään toivat Larva-Salosen vertaukset omaan Japanin-kokemuksiin – erityisesti japanilaisen maailman näkemiseen erittäin vieraana. Paljon kiinnostusta yleisössä herätti se, että Keravuoren aineisto kaltaisineen on jaettuna Helsingin yliopistolla maailmankulttuurien laitoksen korean ja japanin opettajan huoneiden kesken (jotain perin poeettista Japanin ja Korean tiettyjen asioiden suhteen tulehtuneet välit huomioiden), jolloin harva edes tietää niiden olemassaolosta.

Myös FM Emilia Syväsalmen (TY) esitelmässä liikuttiin siinäkin eksoottiseksi miellettyssä ympäristössä, sillä sen aiheena olivat Yhdysvaltojen itärannikon valaanpyyntialusten kapteenien vaimojen päiväkirjat. Syväsalmen tutkimuksen fokuksena ovat etenkin kapteenien vaimojen arvomaailmassa tapahtuneet muutokset. Valaanpyynnin kulta-aikaa elettiin noin vuosien 1840 ja 1880 välillä, ja päiväkirjojen kirjoittajat olivat 30 vuoden molemmin puolin olevia. Siihen, miksi he ylipäättään lähtivät laivalle, jossa he eivät olleet tekemisissä miehistön ja varsinaisen pyynnin kanssa, Syväsalmi esitti hyvin loogisen selityksen: pyyntimatkat saattoivat kestää jopa viisi vuotta, joten nuorikot halusivat mieluummin olla miestensä kanssa kuin odottaa maissa. Matkat suuntautuivat yleensä Kap Hornin ympäri Havaijille, kesäkaudeksi Jäämerelle valaita pyytämään, kylmyyden iskiessä takaisin Havaijille tai saarille hengähtämään ja vielä talvikaudeksi Meksikon rannikolle tai Australian suuntaan. Uskonnollisuudestaan vaihtelevassa määrin kirjoittaneet vaimot kuvasivat varsinkin sitä, miten laivoilla elettiin, mitä miehistö teki, säätilasta ja valaanpyynnistäkin

ainakin ensimmäisellä kerralla. Raskauksista sen sijaan ei mainittu suoraan. Syväsalmi kertoi, että päiväkirjojen informatiivisuus vähenee loppua kohti, mutta teksti muuttaakin luonnettaan entistä enemmän oman itsen pohdiskeluksi, tilan määrittämiseksi miehisellä laivalla. Joka tapauksessa he nähtävästi tunsivat velvollisuudekseen tehdä jotain hyödyllistä, ja kirjoittaminen täytti tämän ehdon. Kapteenien vaimojen päiväkirjat ovatkin sekä muihin matkapäiväkirjoihin vertautuvia (maissa ollessa merkintöjä paikallisten asumisesta ja länsimaisesta vaikutuksesta) että omien ajatusten tulkkeja, itsen määrittelemistä suhteessa erilaiseen ja vieraaseen. Sikälikin tällaiset päiväkirjat ovat arvokkaita, että kotona ollessaan naisilla ei olisi ollut yhtä paljon aikaa kirjoittamiseen. Yleisökommenteissa nousi kuitenkin ehkä päällimmäiseksi sen tärkeys, että merillä tuotettuja päiväkirjoja on syytä verrata maissa syntyneisiin tekstiaineistoihin.

Kuva: Valaanpyyntialus *Benjamin Tucker* ankkurissa Honolulun satamassa vuonna 1857. Kapteeni tilasi tämän ambrotypian valokuvaaja Hugo Stangenwaldilta lähettääkseen aluksen omistajille kuvan aluksen kärsimistä myrskyvaurioista. Lähde: Wikimedia Commons

Kansanvainojen historiaan (kulttuuri)historiallisen tutkimuksen ja yksilöiden näkökulman kautta päästiin FM Anna-Leena Perämäen (TY) esitelmässä, joka kiertyi viiden holokaustin aikana kirjoittaneen nuoren Héléne Berr) kuin kolme julkaisematonta (Itävallasta Ranskaan paennut juutalaisnaisen päiväkirjojen ympärille. Mukana oli niin kaksi julkaistua ja laajasti tunnettua sekä kolme julkaisematonta (alankomaalainen Anne Frank, ranskalainen Elisabeth Kaufmann, ranskalainen Isabelle Jesion ja hollantilainen pitkälti natsi-Saksan viranomaismateriaalin varaan aina 1990-luvulle asti Anita Meyer). Perämäki ei näe kyseisiä päiväkirjoja pelkästään kuvauksina juutalaisvainoista vaan myös osana laajempia päiväkirjatraditioita, ja ne ovatkin hänelle sekä tutkimuksen lähde että kohde. Merkittävää näiden päiväkirjojen kohdalla on, että holokaustitutkimus rakentui, jolloin niin lähteet kuin näkökulmatkin alkoivat monipuolistua. Vainojen keskellä kirjoittaneiden uhrien ja kurimuksesta selviytyneiden ääni, varsinkin naisten ja tyttöjen, alkoi kuulua aiempaa enemmän, eikä ihmekään, sillä päiväkirjoista välittyy aidonoloinen tunne – jopa käsialassa tapahtuvat muutokset voivat antaa vihjeitä tästä – ja kirjoittamisen välittömyys esimerkiksi muistelmiin verrattuna. Lähteinä ne ovat yksityisempiä ja toisaalta julkisen

rajapinnalla, eikä lähdekriittisyyttä tule niidenkään tapauksessa unohtaa, kuten Perämäki tähdensi. Päiväkirjat tarjosivat näille juutalaisnaisille tavan purkaa tunteensa paperille ja raportoida sodan ja kansanvainon kulusta. Heitä voikin sikäli pitää onnekkaina, että monilta kohtalotovereilta puuttuivat ihan jo materiaaliset edellytykset päiväkirjan kirjoittamiseen. Tällaiset lähteet paitsi antavat monipuolisen kuvan juutalaisvainojen ajasta tapahtuma- ja kokemustasolla, myös toimivat edelleen siinä tarkoituksessa, johon kirjoittajat ne silminnäköinä tarkoittivat: todisteina juutalaisvainoista.

Kuva: Anne Frankin talomuseossa Amsterdamissa näytteillä olevan originaalipäiväkirjan sivut 92–93. Lähde: Wikimedia Commons. Author: [Heather Cowper](#). This file is licensed under the [Creative Commons Attribution 2.0 Generic](#) license.

Symposiumin päätti Maarit Leskelä-Kärjen fragmentaarinen esitelmä, jossa hän pohti osittain hypoteettisesti mahdollisuutta käyttää läheisen ihmisen päiväkirjaa kulttuurihistoriallisena lähteenä ja siihen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Itseä lähelle tulevien aineistojen kohdalla ajallisuus ja intiimiys nousevat Leskelä-Kärjen mielestä esille aivan toisella tavalla kuin esimerkiksi jotakuta historian suurmiestä tai -naista tai muuta kaukaisemman menneisyyden hahmoa käsiteltäessä. Erityisesti hän painotti sitä, miten kiinnostus naisten kokemuksia ja kerrontatapoja kohtaan heräsi toden teolla 1990-luvun lopulla, ja tämän jälkeen koko life writing -kenttä on monimuotoistunut ja teoretisoitunut. Leskelä-Kärjen oma kiinnostus lähtee henkilökohtaisuuden ja kokemuksellisuuden tutkimisesta, ja 1800- ja 1900-luvun naisten tekstien ääressä vietetty aika on osaltaan vienyt häntä myös oman suvun piirissä syntyneiden tekstien pariin. Esimerkiksi hän oli ottanut äitinsä 1980- ja 1990-luvulla pitämät, aluksi Unicefin kalentereihin ja myöhemmin paksumpiin kirjoihin tekemät päiväkirjat. Ne ovat hänen mukaansa arkisia, tietoista dokumentaatiota, joka oli läsnä myös lasten elämässä. Ne olisivat varmasti kiintoisa tutkimuskohde, mutta kuten Leskelä-Kärki totesi, ne tulevat vielä liian lähelle, jolloin ajallisen etäisyyden ottaminen on järkevää. Tärkeitä kysymyksiä, joita sivuttiin myös loppukeskustelussa, olivat muun muassa se, mitä päiväkirjoilla voi ylipäättään sanoa ja tehdä, ja voiko niiden henkilökohtaisuutta ylittää – ja jos voi, niin miksi. Aivan lopuksi Leskelä-Kärki antoi esimerkkejä viimeaikaisista kirjoista, joita julkisuudestakin tunnetut naiset ovat kirjoittaneet äideistään (Merete Mazzarella, Laura Kolbe...).

Näin laaja-alaista ja tarkoituksella aikakausi ja -temaattiset jaottelut vähemmälle huomiolle jättänyttä esitelmien kokonaisuutta ja sen merkitystä on mahdoton summata sille täyttä oikeutta tehden muutamalla lauseella, mutta ainakin pari seikkaa kävi kerta toisensa jälkeen selville erittäin antoisan päivän kuluessa. Miesten kirjoittamien päiväkirjojen tutkimukselle on paljon tilausta, ja ennakkoluulottomia avauksia peräänkuulutetaan. Sukulaisuussuhteenkaan ei tulisi muodostua esteeksi, mikäli tutkija toimii sensitiivisesti ja pitää mielensä avoimena sellaisillekin tulkinnoille, jotka saattavat tehdä kipeää. Kun kuuntelee ja katsoo päiväkirjatekstejä tarkkaan, niistä voi hyvinkin löytää kietovia uusia näkökulmia – jopa vieraita maailmoja, jotka ovat syntyneet kirjoittajan pään sisään tai ulkoisia, joihin tämä on pyrkinyt asemoimaan itseään. Ajallista ja ajatonta, julkista ja yksityistä – ja kaikkea niiden väliltä. Voisivatko tutkijat ja muut historian ja kirjallisuuden harrastajat enempää menneisyyden lähteiltä toivoa?

Taneli Hiltunen on filosofian maisteri, joka tekee mahdistisodan viktoriaanisia taistelukuvauksia käsittelevää väitöskirjaansa Turun yliopistossa yleisen historian oppiaineessa.

#VIITTEET#